

УДК 796.02:355.541.2(477)

Сергій Дзюбак,
м. Київ

ДОВГОКЛИНКОВА ЗБРОЯ: ІСТОРИЧНІ ТРАДИЦІЇ Й ПРАКТИЧНЕ ЗАСТОСУВАННЯ В ХОРТИНГУ ТА В УКРАЇНСЬКОМУ КОЗАЦТВІ

*... Ти – Воїн світла, вічності герої,
На Хортиці, де б'є Дніпро в пороги,
В землі дідів і сила є з тобою,
В святій землі й тривоги не тривоги...
(Микола Соболь, 2015 р.)*

Актуальність теми. Основна мета державної політики України в галузі фізичної культури і спорту в сучасних умовах – зміцнення здоров'я нації як одного з чинників національної безпеки країни. Шляхами досягнення такої мети є: визнання пріоритету фізичного і духовного здоров'я людини і громадянина над власне спортивними досягненнями; гарантії рівних прав, реальність можливостей і доступності занять фізкультурою та спортом для усіх категорій і груп населення; взаємодія органів влади всіх рівнів та громадських фізкультурно-спортивних об'єднань, їхня взаємна відповідальність у межах законодавства; визнання самостійності фізкультурно-спортивних об'єднань за одночасної поваги останніми компетенції держави.

Результатом зазначеного стане ефективне використання можливостей держави для оздоровлення нації, виховання молоді, формування здорового способу життя населення.

Хортинг – національний вид спорту України, який відображає всю універсальність соціальних ролей і ресурсів щодо досягнення вищезазначеного (морально-вольове виховання підростаючого покоління, соціалізація особистості, зміцнення здоров'я різних категорій людей, відновлювально-реабілітаційний складник, формування патріотичних почуттів, вдосконалення спортивної майстерності, зростання престижу країни на міжнародній арені). Окрім цього, хортинг забезпечує цікавий і змістовний фізично активний відпочинок та ефективний медично-реабілітаційний сервіс населення України.

Здійснення основної цільової установки буде можливе через цілеспрямоване досягнення хортингом конкретних результатів у: забезпеченні масовості шляхом неухильного зростання членів спортивних клубів, які займаються за розробленими і затвердженими програмами; формуванні сучасної та ефективної інфраструктури для повного і всебічного забезпечення потреб спорту вищих досягнень, фізкультурно-масової роботи, службово-прикладної фізичної та спеціальної підготовки військовослужбовців і співробітників органів та військ правопорядку і безпеки, дитячо-юнацького спорту, фізично активного відпочинку та медично-реабілітаційного забезпечення; підготовці резерву та гідному виступі українських хортингістів на міжнародних змаганнях вищого рівня; досягненні високого рівня професіоналізму всіх категорій фахівців і обслуговуючого персоналу; формуванні ефективної системи фінансування хортингу в Україні.

Слово „хортинг“ походить від назви відомого в світі славетного острова Хортиця, де була розташована Запорозька Січ, яка відіграла прогресивну роль у історії українського народу. Система підготовки, виховання характеру в найжорстокіших рукопашних двобоях, у яких дозволялася вся можлива техніка самооборони, вдосконалення майстерності та надбання змагального духу запорозьких козаків лягли в основу хортингу як виду спорту.

У наші дні слово „хортиця“ асоціюється з лицарством і самопожертвою, відвагою та вихованням могутніх і вольових чоловіків. Саме тому спортивне єдиноборство хортинг символічно назване на честь місця проведення всіх прадавніх козацьких двобоїв, відкритого майдану, живого кола з козаків – „хорту“, в який вони збиралися для виявлення найсильніших, і на честь найбільшого острова на Дніпрі „Хортиця“ – сакрального центру та місця народження козацької доблесті Запорозької Січі.

Довгі роки радянська влада вела боротьбу з козацтвом – у козаків відібрали коней, зброю, заборонили вести традиційний спосіб життя. Ось тут і проявилася сила й живучість

традиції. Не маючи можливості вести традиційний спосіб життя, козака молодь стала займатися спортом – хортингом. Звернемо увагу, що до основних видів хортингу відносяться: військово-спортивний хортинг, військовий хортинг, бойовий хортинг, ММА хортинг, козацький хортинг та ін. [4, с. 7, 20, 27–28].

Аналіз актуальних досліджень. Висвітленню загальних положень та окремих аспектів щодо розвитку довгоклинкової холодної зброї та її використання в світі, і на теренах українських земель, зокрема, присвячено досить багато наукових робіт. Усі вони відрізняються серйозним науковим підходом і глибиною дослідження теми. Найбільш вагомими серед них є роботи: О. Бачинської „Козацький стан та одиночні козацькі формування у першій половині XIX ст.“ (2007), Д. Білий „Українці Кубані в 1792–1921 роках. Еволюція соціальних ідентичностей“ (2009), С. Леп’явко „Козацькі війни кінця XVI ст. в Україні“ (1996), В. Задунайський „Бойове мистецтво та військова спадщина українських козаків в кінці XIX – на початку XX ст.“ (2006), Л. Маленка „Дунайське козацьке військо“ (2006), Д. Тоїчкіна „Козацька шабля XVII–XVIII ст.: історико-зброєзнавче дослідження“ (2007), „Клинкова зброя козацької старшини XVI – першої половини XIX ст.: проблеми атрибуції та класифікації“ (2013), Д. Яворницький „Історія запорізьких козаків“ (1990).

Мета статті – на прикладі сучасного українського козацтва та національного єдинокорства хортинг дослідити та показати способи практичного використання довгоклинкової холодної зброї в сучасній Україні. Виявити її найефективніші зразки та через призму тяглості військово-історичних традицій українського народу виховувати підрастаюче покоління в дусі національної самоповаги і патріотизму.

Вклад основного матеріалу дослідження. Базуючись на вище перелічені праці та список використаних джерел [1–6] детально зупинимося на деяких питаннях, що передбачають опис вагомості та цінності, на наш погляд, визначеної наукової теми дослідження: по-перше, про яку саме довгоклинкову холодну зброю йде мова?; по-друге, навіщо в XXI ст., вона потрібна?; по-третє, як правильно визначитись у виборі єдиного зразка меча, шаблі чи шашки для тих, хто не лише її колекціонує, а й практикує з нею?

З огляду на поставлені запитання в такому контексті цінною є наукова позиція, яка, аргументуючи історичні факти підкреслює, що з відродженням української державності наприкінці XX ст. українське суспільство отримало унікальну можливість звернутися до своїх історичних коренів і самим вибрати свій подальший поступ для самореалізації. Тож, відродження історичної пам’яті народу, його культури та традицій виглядало в цьому світлі цілком закономірним явищем. Однією з важливих ознак українського ренесансу стало відродження козацтва та всього пласту культури, пов’язаної з цим унікальним явищем нашої історії.

Доба „революційного романтизму“, яку пережили численні українські козацькі організації в першій половині 90-х років залишила по собі далеко не однозначний слід і безліч запитань та розчарувань. Із одного боку, державні мужі та „ура – патріоти“ всяко вітали виключно народний, стихійний, самоорганізований козацький рух, але, коли доходило до серйозних взаємовідносин між козацтвом і державою на рівні прийняття „Закону про українське козацтво“, то державі це було абсолютно не потрібно. Звичайно, краще тримати все це на рівні „шароварщини“ та ще й під жорстким контролем призначених від імені держави „гетьманів“ і „отаманів“, аніж дати свободу народній стихії.

Відсутність серйозного державного упорядкування козацьких справ стало, в подальшому, причиною створення великої кількості козацьких організацій в Україні. Кожна з новостворених козацьких організацій стала на свій розсуд обирати однострої, присвоювати звання, власні нагороди та вибирати для себе зразки довгоклинкової зброї, як неодмінний атрибут козацтва та символ приналежності до цього стану. Така плутанина нерідко викликала сміх і глузування як в українському середовищі, так і за його межами (особливо з боку російських козацьких організацій). І те, щоб козацькі організації в Україні не об’єднувалися в одну, теж є комусь вигідно.

Нашим північним сусідам у цьому плані було значно простіше. В Росії аж до 1917 р. існувало 11 козачих військ (Донське, Кубанське, Теркське, Уральське, Сибірське, Забайкальське, Семиріченське, Амурське, Якутське, Уссурійське та Оренбуржське) і фрагментарно козацтво відтворювалося під час Другої світової війни. Важливо й те, що у XIX ст. вони пройшли систему державної уніфікації, стандартизації та упорядкування. Тобто стали нерегулярним військом. Українське ж козацтво та козацький устрій були знищені Катериною II в 1764 та 1775 рр. Ні чітко визначеної форми одягу, ні зразків довгоклинкової зброї українські козаки (чи то гетьманські полкові, чи то запорожські) на той час ще не мали. Останній Гетьман України Кирило Розумовський лише робив перші кроки в цьому напрямку [1, с. 345].

То ж яку зброю вибрати та для чого? Ясно, що ніхто шаблею у наш час воювати не збирається. Тим паче, що носити холодну зброю членам громадських організацій (а саме такими є козацькі формування в нашій державі) забороняється Кримінальним кодексом України. Отже, зважаючи на факти, констатуємо, що довгоклинкова холодна зброя в сучасних умовах є радше атрибутом чисто мистецьким і символічним, або ж спортивно-тренувальним, ніж бойовим. А головною метою вправ із мечем, шаблею чи шашкою – є підготовка свідомості людини (бійця) до стресових ситуацій. Але, так, чи інакше, без неї козак – не козак, чоловік – не чоловік.

Крім козацьких організацій, для яких це питання залишається надзвичайно актуальним, існує Національний вид спорту України – хортинг. Він заснований у нашій країні в 2008 році. Офіційне визнання хортингу видом спорту відбулося за наказом зі знаковим номером – Наказ № 3000 Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту до Дня Незалежності України від 21 серпня 2009 року. Розробка правил змагань із хортингу, а також його кваліфікаційна система спрямовані виключно на природний винахід техніки самозахисту та спортивних прийомів одноборства, ініціатором якого виступив видатний спортсмен Е. Єрьоменко – випускник Дніпропетровського державного інституту фізичної культури і спорту кафедри хортингу, боротьби та важкої атлетики. ... Хортинг – це узагальнення світового досвіду єдиноборства, самозахисту та рукопашного двобою. ... Нині хортинг став однією з найбільш популярних сучасних систем змішаних видів єдиноборств, що має слов'янське коріння, але завдяки загальнолюдській виховній філософії та комплексним правилам змагань за короткий час існування набув високого професійного авторитету у міжнародному спортивному співтоваристві. Популярність та універсальність системи хортингу полягає насамперед у тому, що цей вид увібрав найбільш раціональні елементи національних видів бойових мистецтв і культури, втілив у собі найефективніші й дієві прийоми спортивних, прикладних єдиноборств і бойових мистецтв народів центральної Європи [4, с. 6, 10, 14].

Таким чином, основні види хортингу (військово-спортивний хортинг, військовий хортинг, бойовий хортинг, ММА хортинг, козацький хортинг та ін.) практикують комплекси вправ, пов'язані з використанням різноманітних видів холодної зброї, в т. ч. вправи зі зброєю на швидкість попадання в ціль, розрубування легких і важких мішеней тощо. А отже, постає питання – яку вибрати зброю та чому не вибрати краще з кращого, що існувало в нашій історії. Зрозуміло одне – який би не вибрала зразок клинка Всесвітня та українська федерація хортингу, громадські козацькі організації хортингу він обов'язково повинен відповідати принципу історизму, достовірним історичним зразкам і ні в жодному разі вислову – „А ля політ фантазії!“. Відтак, підсумовуючи вище наведені історичні факти стверджуємо, що всі президенти видів хортингу, які хочуть репрезентувати якісь українські історичні козацькі утворення, наприклад, XVI–XVIII ст., звісно, що повинні більш доцільним мати в своєму „арсеналі“ зразки шабел саме тієї епохи. Це, перш за все, – іранські шамшири (*фото 1*), турецькі кіліджі (*фото 2*), та чотири типи польських шабел (угорсько-польська (*фото 3*), чорна гусарська (*фото 4*), карабеля (*фото 5*), чечуги-смички (*фото 6*) і татарські ординки (*фото 7*). Саме вони найчастіше були на озброєнні тогочасного козацтва.

Фото 1. Іранські шамшири

Фото 2. Турецькі кіліджі

Фото 3. Угорсько-польська шабля

Фото 4. Чорна гусарська шабля

Фото 5. Карабеля

Фото 6. Чечуги-смички

Фото 7. Татарські ординки

Особливу зацікавленість, безсумнівно, викликає й погляд на сутність військово-історичного відтворення сучасниками українського козацького бойового мистецтва зі зброєю: 1) хобі та метод особистого самовираження; 2) напрям військово-

Стосовно клинкової зброї виникає питання: чи це має бути шабля, чи шашка? І яка саме? Маємо декілька відправних точок. У російській армії поняття „шабля“ зникло в 1881 році, коли замість неї в усіх видах кавалерії (в т. ч. і в козацтві) було запроваджено поняття „шашка“ [3, с. 142–143]. Шашка стала останнім видом довгоклинкової зброї в історії, а поява її була пов'язана з відмовою (через масове використання швидкострільної потужної вогнепальної зброї) піхоти та кінноти від захисних обладунків. Потреба в масивній шаблі чи палаші для їх прорубування відпала. Для враження незахищеної цілі була потрібна легка та швидка зброя одного удару. Звідти й вимога до шашки: легка – як пір'їнка, гнучка – як лоза, гостра – як бритва.

Основна відмінність між шаблею та шашкою полягала не в формі клинка чи руків'я, а в способі носіння. Якщо шаблю носили традиційно – вигином клинка вперед і до низу, а обухом вгору, то шашку навпаки – перевернуто. Ще одна різниця була в тому, що шашка, на відміну від шаблі, була створена в основному для кінної рубки, а не для фехтувального бою. Звідси слабка захищеність руки (якщо в драгунських шашках гарда ще присутня, то в козацьких її зовсім немає). До речі, ці, начебто схожі між собою, види зброї мають різне генеалогічне походження. Шабля походить від меча, шашка – від довгого ножа і є „рідною сестрою“ мачете та тесака [5, с. 29–33]. Відомо два види шашок – драгунські (ними озброювалися драгуни, гусари, улани та кірасири) (фото 8 а, 8 б) і козацькі (фото 9 а, 9 б) (зазначимо, що кубанське козацьке військо (ККВ) та терське козацьке військо (ТКВ) козацтва, які довго воювали на Кавказі з горцями, мали шашки не загальноприйняті – донські (степові), а особливі, створені на основі черкеських (народних) зразків (фото 10 а) – шашки ККВ, ТКВ і азіатські (фото 10 б, 10 в, 10 г). І драгунські, і козацькі (в т. ч. кавказькі) шашки в свою чергу поділялися на солдатські та офіцерські.

Фото 8 а. Драгунські шапки

Фото 8 б. Драгунська шапка

Фото 9 а. Козацька шапка

Фото 9 б. Козацькі шапки

Фото 10 а. Кавказька шашка на основі черкеських (народних) зразків

Фото 10 в. Азіатська шашка

Фото 10 б. Азіатські шашки

Фото 10 г. Азіатська шашка

Всі вони є чудовими зразками холодної зброї та надійними, перевіреними на полях битв багатьох воєн, а ще мають надзвичайно привабливий зовнішній вигляд (звичайно, що офіцерські зразки, які зображені першими на фото, є більш елегантними, ніж солдатські. Всі ці зразки зброї можна назвати шедеврами тогочасної військово-технологічної думки та виробничих можливостей). Проте вони (за винятком кавказьких) не мають нічого спільного з українською історією та козацькими традиціями.

Правда, в радянській армії та й в сучасних Збройних Силах України для парадів і різних урочистих церемоній використовувалися та використовуються шашки зразка 1940 р. (її український варіант зразок 1991 р. ідентичний радянському, тільки з українською символікою в гравіруванні ефесу), в створенні яких за основу взято варіант офіцерської драгунської шашки зразка 1909 р. Можливо, цей зразок „взяти на озброєння“ сучасному хортингу та громадським козацьким організаціям хортингу (фото 11).

Можна, також, взяти до уваги й австро-угорську шаблю, яка була на озброєнні в офіцерів австро-угорської армії (в т. ч. і офіцерів Українських Січових Стрільців), а згодом Української Галицької Армії) (фото 12).

Фото 11. Офіцерська драгунська шашка зразка 1909 р.

Фото 12. Австро-угорська шабля

Однак, на нашу думку, найбільше підходять для символічно-атрибутивного використання в сучасному хортингу та в громадських козацьких організаціях хортингу – шашки кавказького типу, які мають найбільший історичний зв'язок із Україною. Оскільки кубанське козацьке військо, сформоване з колишніх запорожців, переселених російським урядом на Північний Кавказ було озброєне саме такими шашками [6, с. 184].

До речі, чисельні експериментальні тестування, що проводяться спеціалістами в цій галузі (в Україні цим питанням займається Богдан Петренко – Майстер спорту України з хортингу) дають підстави стверджувати, що шашки та японські самурайські мечі-катани – є самими кращими зразками довгоклинкової холодної зброї, коли-небудь створеної людством.

Таким чином, на підставі наведених вище історичних фактів можна зробити **висновки:**

1. Шашкам немає рівних у швидкості нанесення першого удару та в його ефективності по незахищених бронєю цілях. Як і катана, шашка не створена для традиційного в нашому розумінні європейського фехтування. Вона немає гарди (до речі, японці вважали неприпустимою розкішшю вдаряти металом по металу). У поєдинку ставка робиться на першу блискавичну атаку з 100 % результатом на перемогу, або ж ухилення від удару, якщо поєдинок затягувався. Проведені експерименти з розрубанням мішеней (у японців використовується спеціальний термін „тамесігірі“) теж показали високі бойові якості шашечних клинків.

2. Для сучасних громадських козацьких організацій хортингу та хортингістів, кавказька шашка є найоптимальнішим зразком довгоклинкової зброї у вирішенні їхніх специфічних функцій. Між іншим, саме з такою шашкою найбільше можна зустріти світлин гетьмана Павла Скоропадського та отамана Українського Вільного Козацтва полковника Івана Полтавець-Острияницю (нащадок давнього українського козацького роду), що є аргументом на користь саме такого вибору.

Перспективи подальших розвідок із проблеми дослідження зброї, якою володіли запорозькі козаки передбачає опис інших її видів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бантыш-Каменский Д. Н. 14-й генерал-фельдмаршал граф Кирилл Григорьевич Разумовский / Биографии российских генералиссимусов и генерал-фельдмаршалов. В 4-х частях. Ч. 1–2. – М. : Культура, 1991. – 620 с.
2. Електронний фонд бази даних Української Національної Федерації Хортингу. Федерація твоєї Батьківщини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.horting.org.ua>. – Назва з екрана.
3. Кулинский А. Н. Русское холодное оружие XVIII–XX вв. В 2-х томах. Т. I. – С-Пб. : „Атлант“, 2001. – 384 с.
4. Петрочко Ж. В. Хортинг – школа сили і честі юного українця : метод. посіб. / Ж. В. Петрочко, Е. А. Єрьоменко. – К. : Паливода А. В., 2016. – 544 с.
5. Тоїчкін Д. В. Козацька шабля XVII–XVIII ст.: історико-зброєзнавче дослідження / Інститут історії НАН України. – К. : ВД „Стилос“, 2007. – 368 с.
6. Фролов Б. Е. Холодное оружие Кубанских казаков. – М. : „Диапазон–В“, 2009. – 321 с.

REFERENCES

1. Bantysh-Kamenskii, D. N. (1991). *14-i heneral-feldmarshal hraf Kyryl Hryhorevych Razumovskii: Vol. 1–2* [14 Field Marshal Count Kirill Hryhorevych Razumovskyy]. Moscow: Kultura.
2. *Elektronnyi fond bazy danykh Ukrainskoi Natsionalnoi Federatsii Khortynhu. Federatsiia tvoiei Batkivshchyny* [Electronic fund of database of Ukrainian horting federation. Federation of your homeland]. Retrieved from <http://www.horting.org.ua>.
3. Kulynskiy, A. N. (2001). *Russkoe kholodnoe oruzhie XVIII–XX vv. Vol. 1.* [Russian weapon XVIII–XX centuries]. St. Petersburg: Atlant.
4. Petrochko, Zh. V. & Yeriomenko, E. A. (2015). *Khortynh – shkola syly i tchesti yunoho ukrainsia* [Horting is the school of power and honor of young Ukrainian]. Kyiv: Palyvoda A. V.
5. Toichkin, D. V. (2007). *Kozatska shablia XVII–XVIII st.: istoryko-zbroeznavche doslidzhennia* [Cossack saber XVII–XVIII century: historical research zbroyeznavche]. Kyiv: VD „Stylos“.
6. Frolov, B. E. (2009). *Kholodnoe oruzhie Kubanskikh kazakov* [Weapon Kubanskyh Cossacks]. Moscow: „Diapazon-V“.

Сергій Дзюбак.

Довгоклинкова зброя: історичні традиції й практичне застосування в хортингу та в українському козацтві.

В статті, на основі глибокого аналізу військово-історичних традицій українського народу, піднімається проблема атрибутивно-символічного та практичного використання довгоклинкової зброї в умовах сьогодення. На прикладі сучасних українських козацьких формувань і національного єдинорства хортинг показано особливості та можливі напрями її застосування, як в спортивно-тренувальному, так і в чисто атрибутивному. За основу взято кавказьку черкеську шапку та експериментальним шляхом доведено, що саме вона є основою шапок кубанського козацького війська та терського козацького війська – це є найдосконаліший вид довгоклинкової холодної зброї коли-небудь створеної людством. Із їхніми тактико-технічними характеристиками можуть зрівнятися лише японські самурайські мечі – катани (таті). Тому кавказькі шапки заслуговують на те, щоб стати базовими зразками для використання хортингістами та українськими козаками. До того ж, через кубанське козацтво (українське за своїм етнічним походженням) прослідковується їх нерозривний зв'язок із українською історією. В роботі розкривається значення історичної довгоклинкової зброї для патріотичного виховання підрастаючого покоління.

Ключові слова: шабля, катана (тати), шапка, шамиш, кілідж, гусарська шабля, карабеля, угорка, чечуга (смичка), ординка, козацька шапка, черкеська шапка, драгуна, кубанське козацьке військо.

Sergiy Dzyubak.

Public school No.279 named after P.Grygorenko (Lenina Str. 50, Kyiv, Ukraine).

Long-blade arms: hystorical traditions and practical application in Horting trainings and by Ukrainian Cossacks.

The nowadays attribute-symbolic and practical using of problem is viewed considered in this article. Long-blade weapon it's peculiarities and possible tendencies of using both for sport-training and exact attribute purposes are shown by the example of modern Ukrainian Cossack formations and duels. The Caucasian-circassian saber was examined as a basic weapon and by the experimental way it was proved that accurate on this kind weapon's base was created such sabers as Kuban Cossacks army and Tersk Cossacks army. And this Caucasian-circassian saber is perfect kind of long-blade cold steel weapon that people have ever created. Only Japan samurai swards-katany (tati) with their tactics-technical characteristics can be compared with that Caucasian sabers. That's why this kind of weapon deserves of being the basic model for using by Ukrainian Cossacks and hortingisters. What is more Kuban Cossacks have a indissoluble connectinon with Ukrainian history, couse they have Ukrainian ethnic origin. The importance of historical long blade weapon for patriotic upbringing of young generation is discovered.

Key words: saber, katana (tati), saber (shashka), shamshur, kilidzh, hussar saber, karabeliy, ugorca, chechura, ordynka, Cossack shashka, circassian shashka, dragunka, Kuban Cossack army.

Сергей Дзюбак.

Длинноклиновое оружие: исторические традиции и практическое применение в хортинге и в украинском казачестве.

В статье, на основании глубокого анализа военно-исторических традиций украинского народа, поднимается проблема атрибутивно-символического и практического использования длинноклинового оружия в условиях современности. На примере современных украинских казачьих формирований и национального единорства хортинг показано особенности и возможные направления ее применения, как в спортивно-тренировочном, так и в чисто атрибутивном. За основу взято кавказскую черкесскую шапку и экспериментальным путем доведено, что только она есть основой шапек кубанского казацкого войска и терского казацкого войска – это есть самый совершенный вид длинноклинового холодного оружия когда-нибудь созданного человечеством. С их тактико-техническими характеристиками могут сравниться только японские самурайские мечи – катаны (тати). Поэтому кавказские шапки заслуживают на то, чтобы стать базовыми образцами для использования хортингистами и украинскими казаками. К тому же, через Кубанское казачество (украинское за своим этническим происхождением) прослеживается их неразрывная связь с украинской историей. В работе раскрывается значение исторического длинноклинового оружия для патриотического воспитания подрастающего поколения.

Ключевые слова: сабля, катана (тати), шапка, шамиш, килидж, гусарская сабля, карабеля, венгерка, чечуга (смычка), ординка, казацкая шапка, черкесская шапка, драгуна, кубанское казачье войско.